

УДК 635.52.526.32

Н. В. Лещук, кандидат сільськогосподарських наук
Український інститут експертизи сортів рослин
leschuk@sops.gov.ua

Особливості формування колекції сортів салату посівного (*Lactuca sativa* L.) з еталонними ознаками

Розглянуто особливості формування колекції сортів салату посівного (*Lactuca sativa* L.) з еталонними ознаками. Науково обґрунтовано методичні вимоги до формування, виділення, підтримання, використання та оновлення колекції сортів-еталонів для ідентифікації сортів усіх різновидів салату посівного. Визначено сорти з відповідними морфологічними ознаками та кодами їхнього прояву для вегетативних і генеративних органів рослин салату посівного. Підтверджено використання сформованої колекції сортів-еталонів для таблиці ознак Методики проведення експертизи сортів салату посівного (*Lactuca sativa* L.) на відмінність, однорідність і стабільність.

Ключові слова:

сорт, ознака, код прояву, еталон, колекція, однорідність, стабільність, ідентифікація, експертиза, салат посівний.

Вступ. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні (далі – Реєстр сортів), містить перелік сортів, які можна використовувати для розв'язання проблеми продовольчої безпеки держави шляхом задоволення зростаючих потреб споживачів у свіжій продукції овочівництва, продуктах харчування та переробки. Національні сортові ресурси включають понад 7 тис. сортів, які репрезентують 500 ботанічних таксонів рослинного різноманіття. Асортимент овочевих рослин складають понад 2 тис. сортів, які належать до 91 виду.

За останні роки значно збільшилися та оновилися сортові ресурси салату посівного. До Реєстру сортів у 2014 р. включено 81 сорт салату посівного: листового – 66, головчастого – 13, ромен (римський) – 1, стеблового (спаржевий, уйсун) – 1.

Колекції загальновідомих сортів рослин є матеріальним та інтелектуальним надбанням України, їх використовують у кваліфікаційній експертизі для визначення критеріїв охороноздатності (відмінність, однорідність і стабільність сортів-кандидатів) та в селекційному процесі. Якість проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин із визначення цих показників (відмінності, однорідності та стабільності) залежить, насамперед, від наявності колекцій загальновідомих сортів та колекцій з еталонними ознаками (сорт-еталони) [4]. Основні типи колекцій генофонду рослин поділяють на базові, серцевинні, генетичні, навчальні, дублетні, робочі, оз-

накові/спеціальні [7]. Спеціальну ознакову колекцію загальновідомих сортів рослин використовують для тесту на відмінність у разі відсутності морфологічної кодової формули сорту, а колекцію сортів з еталонними ознаками – для тесту на однорідність прояву морфологічних ознак сорту [5]. Сорти салату посівного з еталонними ознаками забезпечують якість проведення ідентифікації прояву відповідних морфологічних ознак сорту. Етапи формування колекції сортів з еталонними ознаками (сорт-еталони) (*Lactuca sativa* L.) наведено на рисунку.

Переважна частина ознак має значну мінливість залежно від умов вирощування. Дуже складно ідентифікувати за проявом ознак належність сорту салату посівного в початковій стадії росту та розвитку рослин [6]. Тому для ідентифікації сортів використовують лише ознаки, які мають незначне варіювання, майже не залежать від умов вирощування і вважаються генетично зумовленими. Саме колекція сортів салату посівного, сформована із сортів-еталонів, допоможе експертам об'єктивно встановити код прояву відповідної ознаки.

Матеріали та методика досліджень. Польові дослідження з вивчення та формування колекції сортів з еталонними ознаками салату посівного – листового, головчастого, ромен, стеблового (130 сортозразків Національного центру генетичних ресурсів рослин України) – проводили на полі Дослідної станції «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

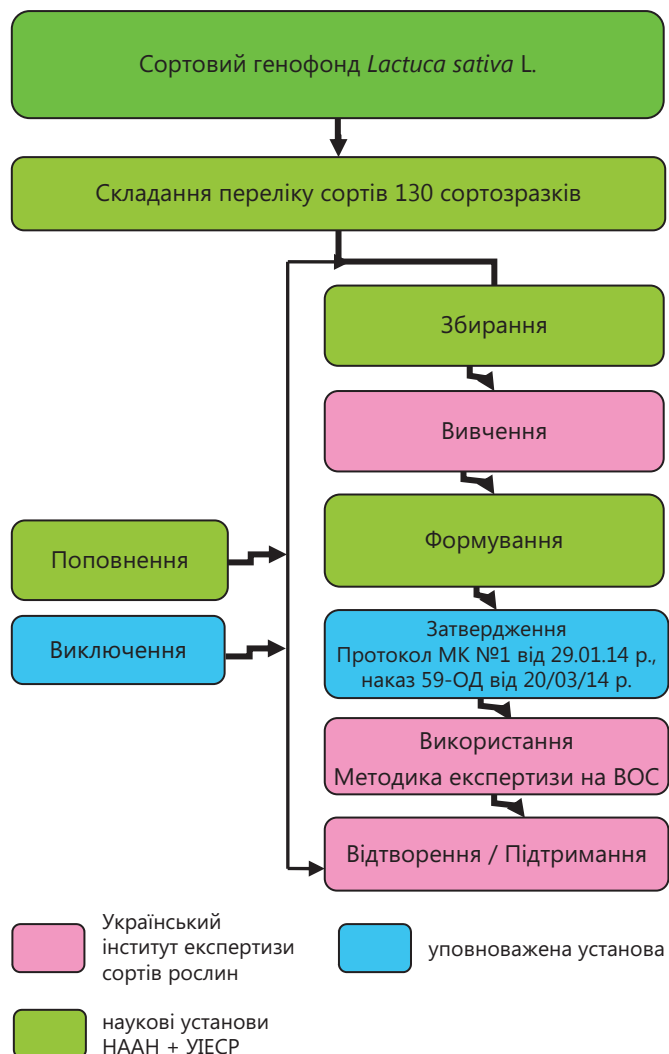

Рис. Етапи формування сортів колекції (*Lactuca sativa* L.)

протягом 2002–2008 рр. Сорти салату посівного з відповідними еталонними морфологічними ознаками та ступенем їхнього прояву виділяли методом ідентифікації – морфологічного опису [3]. Дата сівби – 21.04 (третя декада квітня). Повторення – одноразове. Групування сортів – за різновидами: листовий, головчастий, ромен, стебловий; за групами стиглості для головчастих: ранньостиглий, середньостиглий, середньопізній, пізньостиглий. У процесі росту та розвитку рослин салату посівного проводили фенологічні спостереження та біометричні вимірювання [1].

Для групування сортів використовували такі ознаки, як насінина: забарвлення; листок: антоціанове забарвлення; час початку викидання квітконоса та стійкість проти несправжньої борошністої роси (*Bremia lactucae*): Ізолят – В1:16.

У салату листового та головчастого візуально чітко зафіксовано 39 ідентифікаційних

морфологічних ознак, які передбачено Методикою проведення експертизи сортів салату посівного на відмінність, однорідність та стабільність [2]. Ідентифікацію проводили за ознаками: QL – якісні, QN – кількісні, PQ – псевдоякісні. Для ідентифікації морфологічних ознак застосовували такі методи польового обстеження: MG – разове вимірювання групи рослин або частин рослин (наприклад, висоти); MS – вимірювання групи окремих, попередньо визначених рослин або частин рослин, на яких протягом вегетації вимірюють кількісні ознаки (наприклад, довжину); VG – візуальна разова оцінка групи рослин; VS – візуальна оцінка окремих, попередньо визначених рослин/частин.

Результати досліджень. Різновиди сортів салату посівного головчастого й ромен, які було включено в колекцію для проведення ідентифікаційної оцінки методом морфологічного опису, забезпечили такі прояви ознак у відповідну фенологічну фазу росту й розвитку.

Насіння мало забарвлення: біле: Vanorat (00468, тут і далі в дужках – номер у каталозі Національного центру генетичних ресурсів рослин України), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Iveto (00446), Imprasad Hanson (00441), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452), Varte maraihere (00435); чорне: Budai Melegagut (00449), Helga (00291), De snatra Taliones (00440), Kwiek (00458), Romana rorogorana (00288), Wenda (00261); коричневе: 53 – Ferlicky (00471).

Сіянець сортозразків салату посівного ідентифіковано за наявністю й відсутністю антоціанового забарвлення. Наявне – De snatra Taliones (00440), Raine de Maj (00437); відсутнє – у решті оцінених сортозразків. Сіянець мав розвинені сім'ядолі, які за розміром бувають: маленькі – Майський (00445), Strapatyn rychlenletni (00273), Varte maraihere (00435); середні – решта оцінених сортозразків. За формою сім'ядолі були згруповані: вузкоеліптична – Romana rorogorana (00288), Varte maraihere (00435); еліптична – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), Larino (00438), La movla (00459),

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

Opavsky (00271), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Vandrasky (00175), Raine de Maj (00437); широкоеліптична – Vanorat (00468), Майський (00445), Helga (00291), Ferlicky (00471), De cnatra Taliones (00440), Rackeresztuz (00274), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Kwiek (00458), Isodor (00022), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261).

Листок за положенням у фазі 10–12 листків мав такі прояви: прямий – Romana rorogorana (00288), Varte maraihere (00435); напівпрямий – решта оцінених сортозразків.

Рослини сортів з еталонними ознаками за діаметром розетки листків згрупували таким чином: мала – Vanorat (00468), Strapatyn rychlenletni (00273), Renate (00443); середня – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Rackeresztuz (00274), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Romana rorogorana (00288), Rochanea (00442), Raine de Maj (00437), Wenda (00261); велика – Helga (00291), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), Larino (00438), Zommerdiamant (00452), Varte maraihere (00435).

Сорти салату посівного, як загальновідомі, так і з еталонними ознаками, що увійшли до колекції, групували за різновидами: головчастий, листовий, римський, стебловий. Сорти головчастого типу розвитку формували відкриту й закрити головки: відкрита головка – Romana rorogorana (00288); закрита головка – решта оцінених сортозразків. Для сортів із закритою головкою оцінювали ступінь перекриття верхньої частини листків: дуже слабкий – Isodor (00022); слабкий – Delta (00453), Imprasd Hanson (00441); середній – Budai Melegagut (00449), Vanorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), De cnatra Taliones (00440), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Romana rorogorana (00288), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261); сильний – Dorian (00444), Varte maraihere (00435).

На основі оцінки головки сортів салату посівного за щільністю встановлено такий поділ: нещільна – Rackeresztuz (00274), Opavsky (00271); середня – Attrantan (00249), Майський (00445), Helga (00291), Ferlicky (00471), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Kwiek (00458), Rochanea (00442), Varte maraihere (00435); щільна – Budai Melegagut (00449), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Drumhead gelloev (00299), Larino (00438), Imprasd Hanson (00441), Strapatyn rychlenletni (00273), Romana rorogorana (00288), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261); дуже щільна – Vanorat (00468), Delta (00453), Kreonio nir 95 (00302), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Renate (00443), Raine de Maj (00437).

Головки салату посівного за розміром були: маленька – Vanorat (00468), Ferlicky (00471), Strapatyn rychlenletni (00273), Renate (00443); середня – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Romana rorogorana (00288), Rochanea (00442), Raine de Maj (00437), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); велика – Helga (00291), Drumhead gelloev (00299), De cnatra Taliones (00440), Larino (00438), Zommerdiamant (00452).

У досліджуваних сортів салату посівного перекриття основи головки оцінювали як: слабке – Budai Melegagut (00449), Ferlicky (00471), Opavsky (00271), Romana rorogorana (00288); середнє – Vanorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Helga (00291), Hanka (00471), Delta (00453), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Kwiek (00458), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); сильне – Королева Майови (00472), Drumhead gelloev (00299), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Raine de Maj (00437).

Оцінка продуктивних органів салату посівного, форма головки у повздовжньому перерізі: подовженоовальна – De cnatra Taliones (00440), Romana rorogorana (00288); овальна – Budai Melegagut (00449), Майський (00445), Helga

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

(00291), Kreonio nir 95 (00302), Kwiek (00458), Imprasd Hanson (00441), Strapatyn rychlenletni (00273), Renate (00443), Varte maraihere (00435); округла – Banorat (00468), Attrantan (00249), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), La movla (00459), №1100 (00239), Opavsky (00271), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Rochanea (00442), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261). Досліджувані сорти мали середню товщину листкової пластинки.

Всі сортозразки салату посівного на основі проведеного морфологічного опису за положенням листків під час технічної стиглості (зовнішні листки для головчастого або сформовані листки для листового та стеблового салатів) розподілили так: пряме – Romana rorogorana (00288), Varte maraihere (00435); напівпряме – Banorat (00468), Майський (00445), De snatra Taliones (00440), La movla (00459), №1100 (00239), Kwiek (00458), Imprasd Hanson (00441), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443); близьке до горизонтально-го – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Королева Майови (00472), Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), Kreonio nir 95 (00302), Opavsky (00271), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261).

Морфологічний опис листкової пластинки за формою свідчить, що в досліджуваних зразків листок був: подовжений – Varte maraihere (00435); подовженоеліптичний – Romana rorogorana (00288), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261); еліптичний – Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Rochanea (00442), Raine de Maj (00437); нитковидний – Banorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Helga (00291), Delta (00453), De snatra Taliones (00440), Larino (00438), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Strapatyn rychlenletni (00273); оберненояйцеподібний – Budai Melegagut (00449), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), La movla (00459), Kwiek (00458), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Vandrasky (00175); трикутний – Isodor (00022), Renate (00443).

Зовнішні листки рослин сортів, включених до колекції, мали забарвлення: жовтува-

ме – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Delta (00453), №1100 (00239), Imprasd Hanson (00441); зелене – Banorat (00468), Helga (00291), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Dorian (00444), De snatra Taliones (00440), Rackeresztuz (00274), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); сірувато-зелене – Larino (00438), Romana rorogorana (00288), Zommerdiamant (00452).

Інтенсивність забарвлення зовнішніх листків була: помірною – Budai Melegagut (00449), Banorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261); сильною – De snatra Taliones (00440), Larino (00438), Strapatyn rychlenletni (00273), Romana rorogorana (00288), Varte maraihere (00435).

Антоціанове забарвлення зовнішніх листків було виявлено у De snatra Taliones (00440), Raine de Maj (00437). Всі інші сортозразки не мали антоціанового забарвлення. Для сортів з антоціановим забарвленням інтенсивність коливалася від дуже слабкої – Raine de Maj (00437) до сильної – De snatra Taliones (00440). Поширення антоціанового забарвлення було визначено як локалізоване – Raine de Maj (00437), так і суцільне – De snatra Taliones (00440). Стосовно типу поширення антоціанового забарвлення слід зазначити тільки дифузне – Raine de Maj (00437), дифузне і плямами – De snatra Taliones (00440).

За глянуватістю листків з верхнього боку сорти в колекції розподілили: відсутня або дуже слабка – La movla (00459), Zommerdiamant (00452); слабка – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Isodor (00022),

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

Vandrasky (00175), Romana rorogorana (00288), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Wenda (00261); помірна – Banorat (00468), Strapatyn rychlenletni (00273), Varte maraihere (00435); сильна – De cnatra Taliones (00440).

Лицьовий профіль листкової пластинки був: увігнутий – Banorat (00468), Майський (00445), Drumhead gelloev (00299), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Imprasd Hanson (00441), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452); плескатий – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Королева Майови (00472), Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Delta (00453), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), №1100 (00239), Iveto (00446), Isodor (00022), Romana rorogorana (00288), Wenda (00261), Varte maraihere (00435).

Пухирчастість листків була відсутня або дуже слабка – №1100 (00239), Isodor (00022); слабка – Banorat (00468), Королева Майови (00472), Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Delta (00453), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Romana rorogorana (00288), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452); помірна – Budai Melegagut (00449), Attrantan (00249), Drumhead gelloev (00299), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), Iveto (00446), Imprasd Hanson (00441), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); сильна – Майський (00445), Rochanea (00442).

Пухирці за розміром зазначено: середні – Budai Melegagut (00449), Banorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Kreonio nir 95 (00302), Opavsky (00271), Imprasd Hanson (00441), Strapatyn rychlenletni (00273), Romana rorogorana (00288), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); великі – Helga (00291), Hanka (00471), De cnatra Taliones (00440), Larino (00438), La movla (00459), Kwiek (00458), Iveto (00446), Vandrasky (00175).

Хвилястість краю листкової пластинки для сортів, які підлягали оцінці: відсутня або дуже слабка – Budai Melegagut (00449), Banorat

(00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), Rackeresztuz (00274), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Romana rorogorana (00288), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); слабка – Zommerdiamant (00452); помірна – Rochanea (00442); сильна – Larino (00438); дуже сильна – Imprasd Hanson (00441).

Наявність надрізів краю верхівкової частини листкової пластинки: відсутня – Budai Melegagut (00449), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Drumhead gelloev (00299), Delta (00453), Rackeresztuz (00274), Rochanea (00442), Zommerdiamant (00452); наявна – ця ознака є наявною у решти оцінених сортозразків. Надрізи краю листкової пластинки за глибиною були такими: мілкі – Banorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Helga (00291), Ferlicky (00471), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), Larino (00438), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Romana rorogorana (00288), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); помірні – Imprasd Hanson (00441).

Ступінь розсіченості краю листкової пластинки на верхівковій частині сортів має таку градацію: слабка – Banorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Helga (00291), Ferlicky (00471), Dorian (00444), De cnatra Taliones (00440), La movla (00459), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opavsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Romana rorogorana (00288), Raine de Maj (00437), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); помірна – Larino (00438), Imprasd Hanson (00441), Renate (00443).

Жилкування листкової пластинки сортів салату посівного, які підлягали морфологічному опису, було віялоподібним – Larino (00438), і невіялоподібним – для решти оцінених зразків.

Насіннева рослина за висотою: низька – Delta (00453), Raine de Maj (00437), Wenda (00261); середня – Budai Melegagut (00449), Banorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472),

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

Helga (00291), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Drumhead gelloev (00299), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), La movla (00459), №1100 (00239), Opravsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443), Zommerdiamant (00452); висока – De snatra Taliones (00440), Kreonio nir 95 (00302), Imprasad Hanson (00441), Romana rorogorana (00288), Varte maraihere (00435).

Пазушне галуження було зафіксовано як відсутнє або дуже слабке – Budai Melegagut (00449), Vanorat (00468), Attrantan (00249), Майський (00445), Королева Майови (00472), Hanka (00471), Ferlicky (00471), Delta (00453), Dorian (00444), Rackeresztuz (00274), Larino (00438), Kreonio nir 95 (00302), №1100 (00239), Opravsky (00271), Kwiek (00458), Iveto (00446), Imprasad Hanson (00441), Isodor (00022), Vandrasky (00175), Strapatyn rychlenletni (00273), Rochanea (00442), Renate (00443), Raine de Maj (00437), Zommerdiamant (00452), Wenda (00261), Varte maraihere (00435); слабке – Helga (00291), La movla (00459); помірне – Romana rorogorana (00288); сильне – Drumhead gelloev (00299), De snatra Taliones (00440).

Крім головчастого й римського салатів, до колекції були включені сорти листового й стеблового різновидів. За результатами польових досліджень з ідентифікації сортів встановлено прояви морфологічних ознак, наведені нижче.

Забарвлення насіння: біле – Лолло Росса (00316, тут і далі в дужках номер у каталозі України за даними Національного центру генетичних ресурсів рослин України), Кучерявець одеський (00040), Hiber crep salatt regus (00204), Merine (00220), Karaat (00195), Pallas (00296), Pares white cos (00224), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Румунія (00250); чорне – Batch (00461), Даляое (00216), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Monet (00295); коричневе – Нептун (00208), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463).

Сіянці салату листового й стеблового: антоціанове забарвлення: відсутнє – Batch (00461), Нептун (00208), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Pallas (00296), Monet (00295), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий

Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463), Місцевий Румунія (00250); на-явне – Лолло Росса (00316).

Розвинені сім'ядолі салату посівного листового та стеблового різновидів розподіляють за розміром: маленькі – Batch (00461), Hiber crep salatt regus (00204), Monet (00295), Yvea (00454), Місцевий Румунія (00250); середні – Нептун (00208), Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Pallas (00296), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463).

Сіянці мали різну форму сім'ядолей: вузькоеліптична – Yvea (00454); еліптична – Batch (00461), Нептун (00208), Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040), Hiber crep salatt regus (00204), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Pallas (00296), Monet (00295), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463), Місцевий Румунія (00250); широкоеліптична – Даляое (00216), Grand Rapids (00473).

Листок за положенням у фазі 10–12 листка: прямий – Batch (00461), Gigante Tucumana (00267), Karaat (00195), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260); напівпрямий – Нептун (00208), Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Merine (00220), Green solad Rave (00476), Monet (00295), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463), Місцевий Румунія (00250); притиснутий – Pallas (00296).

Розчленування листової пластинки у фазі 10–12 листка встановлено часточкове – Monet (00295) і цільне: решта оцінених сортозразків.

Діаметр у сортів рослин: маленький – Лолло Росса (00316), Pallas (00296); середній – Нептун (00208), Даляое (00216), Hiber crep salatt regus (00204), Pares white cos (00224), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Румунія (00250); великий – Кучерявець одеський (00040), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Monet (00295), Soreksari taj-tajta (00260),

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий Індія (00463); дуже великий – Batch (00461), Grand Rapids (00473).

Товщина листка мала такі прояви: середня – Нептун (00208), Даляое (00216), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Pallas (00296), Monet (00295), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463), Місцевий Румунія (00250); товста – Batch (00461), Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040).

Положення зовнішніх листків для листкового та стеблового салатів на період технічної стиглості встановлено таким: пряме – Gigante Tucumana (00267), Karaat (00195); напівпряме – Batch (00461), Нептун (00208), Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Grand Rapids (00473), Merine (00220), Green solad Rave (00476), Monet (00295), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463), Місцевий Румунія (00250); близьке до горизонтального – Hiber crep salatt regus (00204), Pallas (00296).

Листки за формою мали такі прояви: подовжений – Даляое (00216), Karaat (00195), Soreksari taj-tajta (00260), Місцевий Китай (00315); подовжено-еліптичний – Batch (00461), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Румунія (00250); еліптичний – Кучерявець одеський (00040), Hiber crep salatt regus (00204, дуболистий), Green solad Rave (00476, дуболистий), Sommersilger (00455), Місцевий Індія (00463); округлий – Pallas (00296); нитковидний – Нептун (00208), Monet (00295, дуже розсічений), Yvea (00454); оберненояцевидний – Pares white cos (00224); трикутний – Лолло Росса (00316).

Забарвлення зовнішніх листків було представлено такими відтінками: жовтуватий – Merine (00220), Sommersilger (00455), Місцевий Індія (00463); зелений – Нептун (00208), Кучерявець одеський (00040), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Green solad Rave (00476), Pallas (00296), Monet (00295), Soreksari taj-tajta (00260), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Румунія (00250); сіривато-зелений – Batch

(00461), Даляое (00216), Karaat (00195), Pares white cos (00224), Місцевий Китай (00315); червонуватий – Лолло Росса (00316).

Інтенсивність забарвлення зовнішніх листків була такою: помірна – Batch (00461), Нептун (00208), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Pares white cos (00224), Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463), Місцевий Румунія (00250); сильна – Лолло Росса (00316), Gigante Tucumana (00267), Pallas (00296), Monet (00295), Soreksari taj-tajta (00260), Місцевий Болгарія (00462).

Антоціанове забарвлення листків було наявним у сортів Batch (00461), Лолло Росса (00316) і відсутнім у решти оцінених сортозразків. Інтенсивність антоціанового забарвлення листків була дуже слабкою – Batch (00461) і сильною – Лолло Росса (00316). Антоціанове забарвлення за поширенням було: локалізованим – Batch (00461) і суцільним – Лолло Росса (00316).

Тип поширення антоціанового забарвлення: тільки дифузний – Batch (00461); дифузний і плямами – Лолло Росса (00316).

Глянсуватість листка з верхнього боку: відсутня або дуже слабка – Місцевий Китай (00315); слабка – Batch (00461), Sommersilger (00455), Місцевий Індія (00463); помірна – Нептун (00208), Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Місцевий Румунія (00250); сильна – Hiber crep salatt regus (00204), Pallas (00296), Monet (00295), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462).

Лицьовий профіль зовнішніх листків був увігнутий – Лолло Росса (00316), Green solad Rave (00476), Monet (00295), Місцевий Індія (00463); плескатий – Batch (00461), Нептун (00208), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Pallas (00296), Pares white cos (00224), Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий Китай (00315), Місцевий Румунія (00250); опуклий – Merine (00220), Karaat (00195), Soreksari taj-tajta (00260).

Пухирчастість листків у сортів: відсутня або дуже слабка – Місцевий Китай (00315), Місцевий Румунія (00250); слабка – Нептун (00208), Hiber crep salatt regus (00204), Gigante Tucumana

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

(00267), Pallas (00296), Monet (00295), Pares white cos (00224), Sommersilger (00455); помірна – Batch (00461), Merine (00220), Soreksari taj-tajta (00260); сильна – Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Індія (00463); дуже сильна – Лолло Росса (00316), Grand Rapids (00473).

Пухирі за розміром: маленькі – Лолло Росса (00316), Даляое (00216), Hiber crep salatt regus (00204), Green solad Rave (00476), Monet (00295), Pares white cos (00224), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462); середні – Batch (00461), Кучерявець одеський (00040), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Karaat (00195), Soreksari taj-tajta (00260), Місцевий Індія (00463); великі – Нептун (00208), Merine (00220), Pallas (00296), Sommersilger (00455).

Хвилястість краю листкової пластинки: відсутня або дуже слабка – Batch (00461), Нептун (00208), Даляое (00216), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Pallas (00296), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Румунія (00250); помірна – Pares white cos (00224); сильна – Кучерявець одеський (00040), Grand Rapids (00473), Green solad Rave (00476), Yvea (00454), Місцевий Індія (00463); дуже сильна – Лолло Росса (00316), Hiber crep salatt regus (00204), Monet (00295).

Розсіченість краю на верхівковій частині листка: відсутня – Batch (00461), Даляое (00216), Karaat (00195), Pallas (00296), Sommersilger (00455), Місцевий Індія (00463); наявна – ця ознака є наявною у решти оцінених сортозразків. За глибиною вони поділялися на: мілка – Нептун (00208), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Green solad Rave (00476), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Румунія (00250); помірна – Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040); глибока – Monet (00295).

Ступінь розсіченості краю верхівки листкової пластинки: слабка – Нептун (00208), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Pares white cos (00224), Soreksari taj-tajta (00260), Yvea (00454), Місцевий Румунія (00250); помірна – Кучерявець одеський (00040), Grand Rapids (00473), Green solad Rave (00476), Monet (00295), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315); сильна – Лолло Росса (00316).

Жилкування листкової пластинки: віялоподібне – Лолло Росса (00316); невіялоподібне – для решти оцінених сортозразків.

Для сортів листкового й стеблового салату насіннева рослина за висотою: середня – Нептун (00208), Лолло Росса (00316), Hiber crep salatt regus (00204), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Pallas (00296), Pares white cos (00224), Місцевий Румунія (00250); висока – Batch (00461), Кучерявець одеський (00040), Даляое (00216), Green solad Rave (00476), Monet (00295), Soreksari taj-tajta (00260), Sommersilger (00455), Місцевий Індія (00463), Місцевий Румунія (00250).

Пазушне галуження у сортів зазначених різновидів: відсутнє або дуже слабке – Batch (00461), Лолло Росса (00316), Кучерявець одеський (00040), Grand Rapids (00473), Gigante Tucumana (00267), Merine (00220), Karaat (00195), Green solad Rave (00476), Pallas (00296), Monet (00295), Pares white cos (00224), Sommersilger (00455), Yvea (00454), Місцевий Болгарія (00462), Місцевий Китай (00315), Місцевий Індія (00463); слабке – Даляое (00216); помірне – Soreksari taj-tajta (00260); сильне – Нептун (00208), Hiber crep salatt regus (00204); дуже сильне – Місцевий Румунія (00250).

Отже, проведена ідентифікаційна оцінка сортозразків салату посівного (*Lactuca sativa* L.) усіх різновидів (головчастий, листковий, ромен, стебловий) дала можливість за результатами морфологічного опису виділити сорти (пройшли реєстрацію), які можна вважати кандидатами з еталонними ознаками та в подальшому рекомендувати для вдосконалення Методики проведення експертизи з визначення відмінності, однорідності та стабільності нових сортів салату посівного. Результатами проведених досліджень встановлено, що досліджувані сорти можна згрупувати за такими ознаками вегетативних і генеративних органів:

– габітус: листкові – Сніжинка, Золотий шар, Вагомий, Модесто, Гренада, Юстіна, Шар малиновий, Росела, Лоло Бюнда, Евеліна, Королева літа, Смарагдовий шар, Зорепад, Малахіт, Галичанка, Дослідник; головчасті – Годар, Ленто, Ольжич, Фортунас, Дивограй, Майська королева, Промик, Бона, Людвіга, Вангард, Совський, Смуглянка; проміжні – Етті, Слобожанин, Пірат;

– забарвлення насінини: біле – Годар, Майська королева, Промик, Вангард, Золотий шар; жовте – Ольжич; чорне – Етті, Сніжинка; Росела; коричнєве – не визначено;

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

– скоростиглість: ультраранньостиглі – Вангард; Юстіна; ранньостиглі – Годар, Сніжинка, Гренада, Ольжич, Фортунас, Шар малиновий, Вагомий, Росела, Золотий шар; середньостиглі – Етті, Ленто; пізньостиглі – Промик, Людвіга, Совський;

– антоціанове забарвлення листка: наявне – Шар малиновий, Пірат, Совський, Смуглянка, Смарагдовий шар; відсутнє – Годар, Ольжич, Майська королева, Промик, Бона, Людвіга, Вангард, Сніжинка, Гренада;

– характер зламу: крихкий – Етті, Ольжич, Людвіга, Вангард, Сніжинка, Золотий шар, Вагомий, Гренада, Шар малиновий, Королева літа, Кучерявець одеський, Смарагдовий шар; масляний – Годар, Майська королева, Промик, Бона;

– час утворення квітконосного пагона: дуже ранній – Вангард, Юстіна; ранній – Годар, Сніжинка, Гренада; середній – Ольжич, Фортунас, Шар малиновий, Вагомий, Росела, Золотий шар, Слобожанин; пізній – Етті, Ленто; дуже пізній – Промик, Людвіга, Совський.

За результатами морфологічного опису виділено сорти салату посівного (*Lactuca sativa* L.), які можна вважати кандидатами в сорти-еталони за такими ознаками:

забітус: головчасті – Годар, Ленто, Ольжич, Промик, Фортунас, Дивограй, Майська королева, Бонна, Людвіга, Совський, Смуглянка; проміжні – Етті, Слобожанин, Пірат; листочкові – Сніжинка, Золотий шар, Вагомий, Модесто, Гренада, Юстіна, Шар малиновий, Росела, Кучерявець одеський, Лоло Бонда, Евеліна, Королева літа, Смарагдовий шар;

забарвлення насінини: біле – Годар, Майська королева, Промик, Золотий шар; жовте – Ольжич; чорне – Етті, Сніжинка; росела; коричневе – не визначено; група стиглості: ультраранньостиглі – Юстіна; ранньостиглі – Годар, Сніжинка, Гренада, Ольжич, Фортунас, Шар малиновий, Вагомий, Росела, Золотий шар; середньостиглі – Етті, Ленто; пізньостиглі – Промик, Людвіга, Совський;

антоціанове забарвлення листка: наявне – Шар малиновий, Пірат, Совський, Смуглянка, Смарагдовий шар; відсутнє – Годар, Ольжич, Майська королева, Промик, Бона, Людвіга, Вангард, Сніжинка, Гренада;

характер зламу: крихкий – Етті, Ольжич, Людвіга, Сніжинка, Золотий шар, Вагомий, Гренада, Шар малиновий, Королева літа, Кучерявець одеський, Смарагдовий шар; масляний – Годар, Майська королева, Промик, Бона;

час викидання квітконосу: дуже ранній – Юстіна; ранній – Годар, Сніжинка, Гренада; середній – Ольжич, Фортунас, Шар малиновий, Вагомий, Росела, Золотий шар, Слобожанин; пізній – Етті, Ленто; дуже пізній – Промик, Людвіга, Совський. За результатами візуальної оцінки методом морфологічного опису були відібрані сорти з еталонними ознаками як кандидати для проведення ідентифікації (*Lactuca sativa* L.) з визначення відмінності, однорідності та стабільності.

Сорти салату посівного (*Lactuca sativa* L.), які включено до колекції з виділення сортів з еталонними ознаками для проведення ідентифікаційної оцінки методом морфологічного опису забезпечили відповідні прояви ознак протягом років досліджень. На основі стабільного прояву тієї чи іншої ознаки вегетативних і генеративних органів рослин салату посівного формували колекцію сортів з еталонними ознаками для таблиці ознак Методики проведення експертизи сортів салату посівного на відмінність, однорідність і стабільність (див. табл.).

Із 130 загальновідомих сортозразків генетичних ресурсів салату посівного виділено, сформовано та оновлено колекцію сортів з еталонними ознаками, за якими здійснюють ідентифікацію сортів (*Lactuca sativa* L.) Сорти-еталони допоможуть експертам, селекціонерам та фахівцям у сфері охорони прав на сорти рослин якісно ідентифікувати сорти салату посівного під час кваліфікаційної експертизи з визначення відмінності, однорідності та стабільності. Саме прояв ознак сортів-еталонів позбавить сумнівів у визначенні коду морфологічної ознаки та встановлення її ступеня прояву. Виділену колекцію сортів всіх різновидів салату посівного з еталонними ознаками за встановленою процедурою включено до таблиці ознак Методики на ВОС. Насінневий фонд колекції, як прямиї матеріальний носій сорту, підтримують, оновлюють та використовують для цілей кваліфікаційної експертизи сортів салату посівного.

Висновки. З колекції загальновідомих сортозразків салату посівного виділено сорти з еталонними ознаками для різновидів (*Lactuca sativa* L.): var. *capitata*, var. *secalina*, var. *longifolia*, var. *angustana*.

Морфологічний опис вегетативних і генеративних органів рослин під час ідентифікації сортів салату посівного забезпечив виділення сортів-еталонів зі стабільним проявом ознак протягом не менше трьох років.

Рекомендовані сорти-еталони до таблиці ознак Методики проведення експертизи сортів салату посівного на відмінність, однорідність і стабільність

Ознаки		Прояв ознак		Пропоновані сорти-еталони
		ступінь	код	
1		2	3	4
1. (*) QL	Насінина: забарвлення VG/8	біле	1	Дивограй, Годар, Золотий шар
		жовте	2	
		чорне	3	Ольжич, Шар малиновий, Сніжинка, Погонич
2. (*) QL	Сіянець: антоціанове забарвлення, VG/1	відсутнє	1	Ольжич, Дивограй, Годар, Сніжинка
		наявне	9	Шар малиновий, Зорепад
3. QN	Сіянець: сім'ядолі за розміром (за повного розвитку), VG/1	малі	3	Tango, Red Batavian
		середні	5	Ольжич, Годар, Золотий шар, Дублянський
		великі	7	Скарб
4. QN	Сіянець: форма сім'ядолей VG/1	вузькоеліптична	3	Cimmaron, May Queen
		еліптична	5	Дивограй, Годар, Золотий шар, Погонич
		широкоеліптична	7	Сніжинка, Зорепад, Sunsent, Sucrine
5. QN	Листок: за положенням у фазі 10–12 листків, VG/2	прямий	1	Amish deer longue
		напівпрямий	3	Дивограй, Сніжинка, Погонич, Дублянський
		пониклий	5	Pallas
6. (+) PQ	Листкова пластинка: за розсіченістю краю VG/2	нерозсічена	1	Ольжич, Дивограй, Годар, Погонич
		часточкова	2	Дублянський
		розчленована	3	Monet, Tango, Малахіт
7. (*) QN	Рослина: діаметр VG/2	дуже малий	1	Sucrine
		малий	3	Лолло Росса, Pallas, Tango, Дублянський
		середній	5	Шар малиновий, Годар, Золотий шар, Sunsent
		великий	7	Sorgan, Ольжич, Дивограй, Погонич
8. (*) PQ	Рослина: утворення головки VG/3	не утворює	1	Зорепад, Малахіт, Сніжинка, Дублянський
		відкрита головка	2	Смуглянка, Anuska, Cimmaron
		закрита головка	3	Королева Майови, Ольжич, Дивограй, Годар
9. QN	Тільки сорти із закритою головкою. Головка: перекриття верхньої частини листків VG/3	дуже слабке	1	Isodor
		слабке	3	Смуглянка, Delta, Imprasad Hanson
		середнє	5	Ольжич, Дивограй, Годар
		сильне	7	Big Boston, Sucrine, Совський, Скарб
10. QN	Головка: за щільністю VG/3	дуже нещільна	1	Ninja
		нещільна	3	May Queen
		середня	5	Anuska, Годар
		щільна	7	Ольжич, Дивограй, Смуглянка
11. QN	Головка: за розміром VG/3	дуже мала	1	Tom Thumb
		мала	3	May Queen, Sucrine
		середня	5	Годар, Смуглянка, Наймит
		велика	7	Ольжич, Дивограй
12. QN	<u>Лише для сортів маслянисто-головчастого типу в теплицях.</u> Головка: закриття основи VG/3	дуже велика	9	Blonde maraichere, El Toro
		слабке	3	May Queen
		середнє	5	Дивограй, Годар, Смуглянка
13. (*) (+) PQ	Головка: форма у поздовжньому розрізі VG/3	сильне	7	Королева Майови, Ольжич, Sucrine
		вузькоеліптична	1	Romana rorogorana, Скарб
		еліптична	2	Майський, Helga, Sucrine
		широкоеліптична	3	Годар, Смуглянка, Наймит

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

Продовження таблиці

1		2	3	4
14. QN	Листок: за товщиною VG/3	тонкий	3	Годар, Raisa, Royal Red
		середній	5	Шар малиновий, Зорепад, Смуглянка
		товстий	7	Лолло Росса, Кучерявець одеський, Дивограй, Iceberg
15. QN	Листок: положення за збиральної стиглості (зовнішні листки у головчастого салату або сформовані листки для листового і стеблового салатів), VG/2, 3	пряме	1	Скарб, Совський
		напівпряме	3	Дивограй, Шар малиновий, Золотий шар, Погонич
16. (* (+) PQ	Листок: за формою VG/2, 3	вузькоеліптичний	1	Погонич, Пастушок, Скрипаль
		еліптичний	2	Кучерявець одеський
		широкоеліптичний	3	Майський, Ольжич, Годар, Сніжинка
		округлий	4	Pallas, Sopran, Anuska, Наймит, Смуглянка
		обернено широкоеліптичний	5	Hanka, Нептун, Monet, Шар малиновий
		обернено вузькоеліптичний	6	Pares white cos, Elvira, Medison
		яйцевидний	7	Raisa, Toronto
		обернено трикутний	8	Московський парниковий, Дивограй
17. PQ	Листок: форма верхівки VG/2, 3	гостра	1	Celtuce, Deer Tongue, Karola, Tempra
		тупа	2	Погонич
		округла	3	Blonde Maraichere, Maserati
18. (* (+) PQ	Листок: відтінок зеленого забарвлення зовнішніх листків VG/2, 3	відсутній	1	Совський, Смуглянка, Наймит
		жовтуватий	2	Берлінський жовтий, Годар Сніжинка, Скарб
		сіруватий	3	Ольжич, Шар малиновий, Погонич
		червонуватий	4	Лолло Росса, Flame, Cimmaron, Red Batavian
19. (* (+) QN	Листок: інтенсивність забарвлення зовнішніх листків VG/2, 3	дуже слабка	1	Donatello, Verpia, Дублянський
		слабка	3	Московський парниковий, Берлінський жовтий, Годар
		помірна	5	Дивограй, Золотий шар, Сніжинка
		сильна	7	Лолло Росса, Monet, Смуглянка, Малахіт
		дуже сильна	9	Sunsent
20. (* QL	Листок: антоціанове забарвлення VG/2, 3	відсутнє	1	Ольжич, Годар, Золотий шар, Сніжинка, Погонич
		наявне	9	Дивограй, Шар малиновий, Смуглянка, Совський
21. (* QN	Листок: інтенсивність антоціанового забарвлення VG/2, 3	дуже слабка	1	May Queen, Iceberg
		слабка	3	Дивограй
		помірна	5	Шар малиновий, Flame
		сильна	7	Смуглянка, Cimmaron, Red Batavian
		дуже сильна	9	Sunsent
22. QL	Листок: поширення антоціанового забарвлення VG/2, 3	локальне	1	Raine de Maj, Дивограй, Шар малиновий, Зорепад,
		суцільне	2	De cnatra Taliones, Лолло Росса, Смуглянка
23. QL	Листок: тип поширення антоціанового забарвлення VG/2, 3	тільки дифузне	1	Raine de Maj, Дивограй, Шар малиновий, Зорепад
		тільки плямами	2	Unicum
		дифузне і плямами	3	Лолло Росса, Смуглянка, Flame, Red Batavian
24. QN	Листок: глянуватість з верхнього боку VG/2, 3	відсутня/ дуже слабка	1	Новогодній, Amish deer longue
		слабка	3	Ольжич, Годар, Шар малиновий, Смуглянка, Погонич
		помірна	5	Кучерявець одеський, Золотий шар, Сніжинка, Зорепад
		сильна	7	Малахіт, Дивограй, Tango, Iceberg
25. (* QN	Листок: пухирчастість VG/2, 3	відсутня або дуже слабка	1	Ольжич, Годар, Золотий шар, Малахіт
		слабка	3	Королева Майови, Смуглянка, Погонич
		помірна	5	Московський парниковий, Дивограй, Шар малиновий, Сніжинка
		сильна	7	Кучерявець одеський, Наймит, Зорепад
		дуже сильна	9	Лолло Росса, Grand Rapids

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

Закінчення таблиці

1		2	3	4
26. QN	Листок: пухирі за розміром VG/2, 3	малі	3	Лолло Росса, Даляое, Monet, Tango
		середні	5	Берлінський жовтий, Ольжич, Дивограй, Сніжинка
		великі	7	Sorpan, Годар, Зорепад
27. (*) QN	Листкова пластинка: хвилястість краю VG/2, 3	відсутня або дуже слабка	1	Ольжич, Годар, Погонич, Скарб
		слабка	3	Берлінський жовтий, Anuska, Дублянський
		помірна	5	Sorpan
		сильна	7	Кучерявець одеський, Дивограй, Сніжинка, Iceberg
		дуже сильна	9	Лолло Росса, Monet, Шар малиновий, Золотий шар, Зорепад
28. QL	Листкова пластинка: розсіченість краю верхівки VG/2, 3	відсутня	1	Королева Майови, Смуглянка, Погонич
		наявна	9	Кучерявець одеський, Дивограй, Шар малиновий, Золотий шар, Сніжинка, Зорепад
29. (*) QN	Листкова пластинка: розсіченість краю верхівки за глибиною VG/2, 3	мілка	3	Дивограй, Сніжинка, Зорепад
		помірна	5	Лолло Росса, Кучерявець одеський, Шар малиновий
		глибока	7	Малахіт, Золотий шар, Tango
30. QN	Листкова пластинка: ступінь розсіченості краю верхівки VG/2, 3	слабка	3	Дивограй, Золотий шар, Сніжинка
		помірна	5	Кучерявець одеський, Monet
		сильна	7	Лолло Росса, Зорепад, Малахіт
		дуже сильна	9	Locarno, Madison
31. QL	<u>Тільки сорти з мілкою розсіченістю краю верхівки.</u> Листкова пластинка: тип розсіченості VG/2, 3	синусоїдна	1	Gloire du Dauphine
		зубчаста	2	Calmar
32. QL	Листкова пластинка: жилкування VG/2, 3	невіялоподібне	1	Ольжич, Дивограй, Годар, Сніжинка, Погонич
		віялоподібне	2	Лолло Росса, Золотий шар, Зорепад
33. QN	Пазушне гілкування VG/4	відсутнє або дуже слабе	1	Ольжич, Дивограй, Годар, Сніжинка
		слабе	3	Helga
		помірне	5	Romana rorogorana
		сильне	7	Нептун, Riva
		дуже сильне	9	Doncella
34. QN	Час збиральної стиглості MG/4	дуже ранній	1	Blond a couper ameloree
		ранній	3	Годар, Шар малиновий, Золотий шар, Зорепад
		середній	5	Дивограй, Смуглянка, Наймит, Погонич
		пізній	7	Ольжич
		дуже пізній	9	EI Togo
35. (*) QN	Час початку появи квітконоса в умовах тривалого дня MG/5	дуже ранній	1	Новогодній, Годар
		ранній	3	Берлінський жовтий, Anuska,
		середній	5	Дивограй, Шар малиновий, Зорепад
		пізній	7	Ольжич, Сніжинка, Погонич
		дуже пізній	9	Erica, Kinemontepas, Rex
36. QN	Рослина: за висотою (квітуча рослина) VG/MG/6	низька	3	Годар, Sucrine
		середня	5	Ольжич, Дивограй, Сніжинка
		висока	7	Скарб, Скрипаль, Погонич
37. QL	Рослина: фасціяція (під час цвітіння), VG/6	відсутня	1	Годар, Золотий шар, Сніжинка
		наявна	9	Погонич
38. QN	Стебло: інтенсивність фасціяції (під час цвітіння) VG/6	дуже слабка	1	Gotte a graine blanche
		слабка	3	Verte maraichere
		помірна	5	Погонич
		сильна	7	Gotte jaune d'or
		дуже сильна	9	Chicon des Charentes

Особливості формування колекції сортів салату посівного *Lactuca sativa* L. з еталонними ознаками

Сформовано колекцію сортів з еталонними ознаками всіх різновидів *Lactuca sativa* L. для 38 ідентифікаційних ознак таблиці Методики про-

ведення експертизи сортів салату посівного на відмінність, однорідність і стабільність.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві / [за ред. Г. Л. Бондаренка, К. І. Яковенка]. – Харків : Основа, 2001. – 369 с.
2. Лещук Н. В. Методика проведення експертизи сортів салату посівного (*Lactuca sativa* L.) на відмінність, однорідність і стабільність TG/13/10. / Н. В. Лещук // Охорона прав на сорти рослин : офіц. бюл. – К. : Алефа, 2007. – Вип. 3, Ч. 2. – С. 366–379.
3. Позняк О. В. Деякі аспекти сучасної концепції щодо різновидностей виду (*Lactuca sativa* L.) / О. В. Позняк // Сучасні аспекти ведення сільськогосподарства : матеріали III Наук.-практ. конф. молодих вчених (17 лютого 2009 р.). – Чернігів : Підрозділ операт. друку Чернігівського державного ЦНТЕІ, 2009. – С. 60–63.
4. TG/1/3. Загальне введення до експертизи на відмінність, однорідність і стабільність та розробки гармонізованих описів нових сортів рослин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sops.gov.ua/uploads/files/documents/UPOV/TG-1-3-UA.pdf>.
5. Document TGP/3 "Varieties Of Common Knowledge" / International Union for the Protection of New Varieties of Plants. – Geneva : January 13, 2005. – URL : http://www.upov.int/edocs/mdocs/upov/en/tgp/tgp3_draft2e.pdf.
6. Сучасні методи селекції овочевих і баштанних культур / [за ред. Т. К. Горової, К. І. Яковенка]. – Харків, 2001. – 644 с.
7. Положення про реєстрацію колекцій зразків генофонду рослин у Національному центрі генетичних ресурсів рослин України. – Харків, 2012. – 16 с.

УДК 635.52.526.32

Н. В. Лещук. Особенности формирования коллекции сортов салата посевного (*Lactuca sativa* L.) с эталонными признаками // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин : наук.-практ. журн. – 2014. – № 4 (25). – С. 16–28.

Рассмотрено особенности формирования коллекции сортов салата посевного (*Lactuca sativa* L.) с эталонными признаками. Научно обосновано методические требования к формированию, выделению, поддержанию, использованию и обновлению коллекции сортов-эталонов для идентификации сортов всех разновидностей салата посевного. Определены сорта с соответствующими морфологическими признаками и кодами их проявления для вегетативных и генеративных органов растений салата посевного. Подтверждено использование сформированной коллекции сортов-эталонов для таблицы признаков Методики проведения экспертизы сортов салата посевного (*Lactuca sativa* L.) на отличие, однородность и стабильность.

Ключевые слова: сорт, признак, код проявления, эталон, коллекция, однородность, стабильность, идентификация, экспертиза, салат посевной.

UDC 635.52.526.32

N. V. Leshchuk. Peculiarities of the formation of lettuce (*Lactuca sativa* L.) varieties collection with reference characteristics // Sortovyvchennia ta okhorona prav na sorty roslyn : naukovopraktychnyi zhurnal (Plant Varieties Studying and Protection : journal of applied research). – 2014. – № 4 (25). – P. 16–28.

Peculiarities of the formation of the collection of lettuce (*Lactuca sativa* L.) varieties with reference characteristics are considered. Methodological requirements for the formation, grouping, maintenance, use and updating of the examples varieties collection for identification of all lettuce varieties were scientifically grounded. Varieties with relevant morphological characteristics and notes of their expressions for vegetative and generative organs of lettuce plants were identified. The use of formed examples varieties collection for the table of characteristics in the Guidelines for the conduct of tests for distinctness, uniformity and stability for lettuce (*Lactuca sativa* L.) varieties was confirmed.

Keywords: variety, character, code of display, standard, collection, uniformity, stability, identification, examination, lettuce.

Надійшла 25.12.14